

ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНИЙ КЛАСТЕР: КОНЦЕПЦІЯ ОРГАНІЗАЦІЇ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ТА ІНФОРМАЦІЙНО-ІНСТИТУЦІОНАЛЬНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

С. В. Куніцин, кандидат економічних наук

Головною ознакою сучасної, орієнтованої на інновації та знання, світової економічної системи стає широке використання кластерних механізмів для реалізації процесів розвитку. Лише забезпечення взаємосприяння таких тенденцій як кластеризація, збільшення інноваційної активності суб'єктів господарювання та досягнення ними певного рівня інформаційної прозорості дозволить підсилити рівень конкурентоспроможності економіки в цілому. В контексті національної економіки дане положення підтверджується, наприклад, закладеними у стратегію розвитку АР Крим вимогами до освоєння потенціалу міжрегіональної кооперації [16, с. 5], утворення інтегрованих економічних структур на кластерній основі [16, с. 9] та залучення автономної республіки до національного й міжнародного геоекономічного простору й поділу праці [16, с. 21]. Більше того, навіть у підготовленій Комітетом з економічних реформ при Президентові України програмі розвитку до 2014 р. йдеться про необхідність стимулювання створення кластерів як територій компактного розміщення бізнесу [15].

Дана пропозиція підтверджується і численною кількістю прихильників ідеї утворення єдиного туристичного простору для країн Чорноморського регіону, які висловлювалися на щорічному міжнародному економічному форумі в м. Ялта та які підтримуються на рівні керівництва АР Крим [10]. Проте реалізація подібних ідей зводиться лише до вирішення проблем залучення інвестицій, а питання організації належного механізму управління

туристично-рекреаційним кластером залишаються поза увагою дослідників. Також окремо слід наголосити на двоаспектності подібного механізму: він має створювати як контур управління кластером у цілому, так і контур управління діяльністю вхідних до кластера професійних учасників туристичного ринку (ПУТР), по відношенню до яких відсутні інструменти прямого впливу. При цьому обмеженням для першого контуру має бути збереження туристично-рекреаційних ресурсів, а для другого – максимізація корисного результату від реалізації туристичного продукту (особливо за умови утворення такого продукту декількома юридично незалежними суб'єктами господарювання).

Однак наявні теоретичні дослідження у сфері кластерної теорії розвитку не дають остаточної відповіді стосовно вирішення проблеми організації такого двоконтурного механізму управління кластером. Переважна більшість з наявних досліджень розглядають фактори виникнення кластерів [6, 17, 18] або просто наводять опис особливостей життєдіяльності учасників окремих кластерів (показовим тут є дослідження Н. Н. Волкової та Т. В. Сахно [5]).

Дивним є і той факт, що досі відсутнє тлумачення поняття «кластер», яке б задовольняло потреби всіх дослідників. Як правило, кожне з тлумачень кластера віддзеркалює лише одну зі сторін цього економічного явища (що в принципі є зрозумілим з огляду на неоднозначність даної економічної категорії та складності в організації законодавчої регла-

менталі її життєдіяльності). Так, М. Портер [13, с. 346], В. П. Третяк [17] та Д. В. Грушевський [7] підставою виділення кластера бачать географічну обмеженість і територіальну спеціалізацію суб'єктів господарювання, що не є цілком слушним в умовах глобалізації середовища господарювання. На жаль, географічні обмеження на ідентифікацію кластера закладені навіть на державному рівні, наприклад, у джерелі [15] кластер розглядається як територія компактного розміщення бізнесу, що має розвинену інфраструктуру та заздалегідь підготовлені пакети дозволів для початку діяльності. Такий підхід ставить під сумнів можливість досягнення означеної у [8] кластеризації країн Чорноморсько-азовського басейну саме через значну його територіальну поширеність.

М. Ю. Шерешева [19], в свою чергу, прагне звести кластер до певної міжгалузевої мережі поєднання ресурсів і компетенцій, у рамках якої виділяється власна бізнес-архітектура [14, с. 7], а на діяльність учасників такої мережі накладається система інституціональних обмежень [9, с. 6] чи державної промислової політики [18]. Наприклад, Г. К. Броншпак [3, с. 42] цілком слушно розглядає кластер як більш складну, ніж мережа, форму інтеграції (зокрема й через включення до складу учасників кластера більш широкого кола зацікавлених осіб і підтримуючих організацій).

Поряд з головними ознаками виділення кластера необхідно врахувати й ряд додаткових, що визначатимуть особливості організації кластерного утворення. Так, слушними є пропозиції М. Войнаренка [6] та Н. В. Коленської [9, с. 6] щодо добровільності залучення учасників до складу кластера та щодо організації взаємодії між ними. М. Ю. Шерешева [19] при цьому наголошує на гетерогенності складу учасників кластера, що тісно корелює з пропозиціями Н. Н. Волкової [5, с. 106] щодо залучення до кластера множинної кількості конкуруючих учасників. Не можна не підтримати й Ю. П. Анікіна [1, с. 20] та Т. В. Цихан [18] щодо включення до складу кластера лише «інноваційне активних суб'єктів» (в іншому випадку не можна навіть вести мову про про-

гресивний розвиток кластера чи певної території).

Означене різноманіття тлумачень кластера призвело й до відповідної множинності підходів до організації управління кластерними ініціативами. Так, одні автори наголошують на доречності виділення організації, що сприятиме розвитку учасників кластера (у термінології [14, с. 27] така організація зветься фасілітатор). Інші автори, такі як Д. В. Грушевський [7] наголошують, що управління кластером відбуватиметься в рамках утворення самоорганізаційного балансу інтересів його учасників. Нажаль жоден з підходів до організації управління діяльністю кластеране вводить в основу такого управління інституціонального підґрунтя. Лише таке підґрунтя дозволить забезпечити м'яку регламентацію діяльності учасників кластеру, залишивши їм певну самостійність при заздалегідь визначеному консолідованому баченні траєкторії кластерного розвитку. Певний виняток тут являє концепція організаційної екології [4, с. 11], яка все ж таки прямо не говорить про інституціональне регламентування діяльності кластеру, але оперує подібним інструментарієм.

Метою статті є розробка концепції організації управління розвитком підприємств туристично-рекреаційного кластера й обґрунтування особливостей формування й використання відповідного механізму, підпорядкованих ідеї утворення єдиного для всіх учасників кластера інформаційно-інституціонального простору взаємодії та наявності ієрархічної структури кластера при збереженні самостійності життєдіяльності його учасників.

Для реалізації мети статті пропонується застосувати апарат мереж Петрі [2, с. 12], але з уведенням додаткової вимоги, коли позиції мережі відобразатимуть положення запропонованої концепції, а переходи – визначатимуть умови застосування даного положення концепції. Доречність такої пропозиції пояснюється тим, що мережі Петрі описують певний розгорнутий у часі процес, яким і є регламентація діяльності туристично-рекреаційного кластера (ТРК).

Отже, пропонується формування певної системи подій (елементів концепції організа-

ції управління розвитком ТРК), настання яких свідчатиме про формування та усвідомлення зацікавленими сторонами концепції організації управління розвитком кластера. Отримана у такий спосіб мережа наведена на рис. (деякі з наведених положень вже детально оха-

рактеризовані у працях автора). Спрацювання переходів запропонованої схеми визначатимуть процес донесення запропонованої концепції до свідомості учасників, які мають право на вхід до кластера. При цьому схему можна умовно розподілити на декілька блоків:

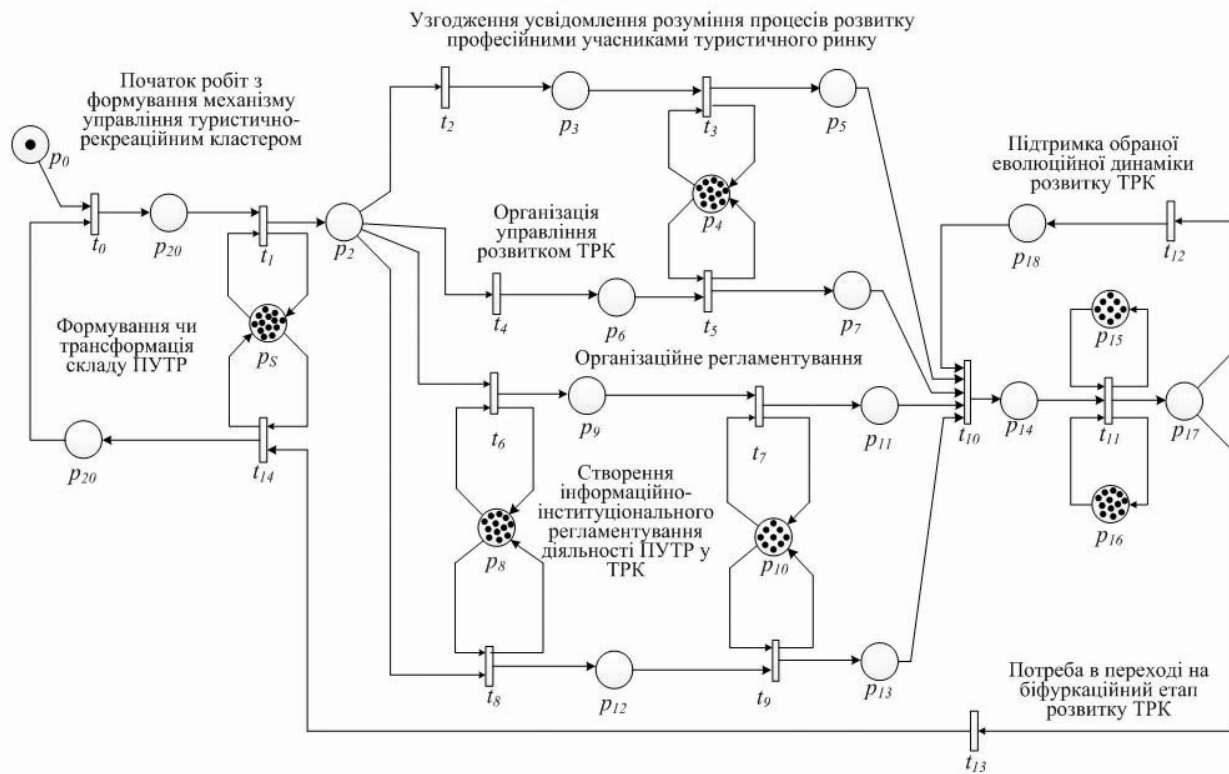

Рис. Динамічне представлення основних положень і процесу впровадження концепції організації управління розвитком туристично-рекреаційного кластера

Блок 1. Передбачено початкове регламентування робіт з організації управління розвитком ТРК через такі елементи: p_0 – усвідомлення потреби формування механізму управління розвитком туристично-рекреаційного кластера (МУРТРК); p_1 – визначення імперативу сталості природокористування як основної вимоги для формування туристичної послуги; p_2 – формування інституціональної системи узгодження інтересів професійних учасників туристичного ринку (ПУТР); t_0 – регламентація робіт (формування проектної команди) з формування МУРТРК; t_1 – визначення напрямів і принципів оптимізації використання туристично-рекреаційних ресурсів (ТРР) виходячи зі складу наявних у рамках кластера ПУТР; p_3 – перелік наявних у рамках класте-

ра ПУТР, узгоджений з онтологічним описом особливостей їх життєдіяльності.

Блок 2 розкриває усвідомлення процесів розвитку всіма зацікавленими до співпраці у кластері сторонами. Тут виділимо такі складові: p_3 – формалізація переліку власних ресурсів учасників кластера ($\{PCTPK\}$) та використовуваних ними технологій ($\{THTPK\}$) під час формування туристичного продукту ($\{TP\}$); p_4 – формалізація представлення консолідованої системи цілей для кластера в цілому ($\{CTPK\}$), що формується через узгодження цілей окремих учасників кластера ($\{CTPK\} = \cap \{CPUTR\}$); p_5 – формалізоване представлення напрямів і варіантів розвитку туристичного продукту; t_2 – визначення напрямів розвитку потенціалу ТРР і формуван-

ня відповідної матеріально-технічної бази ТРК за рахунок консолідації її елементів серед ПУТР; t_3 – формування всіма вхідними до кластера ПУТР розуміння розвитку ТРК через здійснення кількісних, якісних і структурних трансформацій.

Блок 3 безпосередньо пов'язаний з організацією управління розвитком ТРК: p_6 – підпорядкування процесу формування механізму управління розвитком ТРК параметрам туристичного продукту та настановам залучених до кластера ПУТР; p_7 – формалізоване представлення правил формування туристичного продукту та регламентів взаємодії ПУТР у межах кластера; t_4 – ідентифікація суб'єкта управління кластером ({СУТРК}) та вибір підходу до розподілу його функціональних обов'язків; t_5 – узгоджене з цілями розвитку кластера обґрунтування сукупності важелів ({ВУТРК}) й інструментів ({ПУТРК}) управління розвитком ТРК, адаптовані до наявного в учасників кластера забезпечення ({ЗБТРК}) роботи МУРТРК.

Блок 4 розкриває особливості формування інформаційно-інституціональної підтримки роботи ТРК і МУРТРК. Для цього планується виділення таких елементів: p_8 – формування переліку норм, рутин та інститутів, представленого у вигляді ієрархічної матриці та адаптованого до обраного підходу з організаційно-структурного регламентування взаємодії ПУТР; p_9 – розкриття інтеграційного підґрунтя кластера через регламентування використання обмежених ТРР окремими учасниками кластера; p_{10} – відбір показників (формування переліку ключових індикаторів ефективності) для контролю використання обмежених ТРР учасниками кластера та встановлення відповідності цільових значень показників зі стратегічними заходами та системою мотивації ПУТР щодо ресурсозбереження; p_{11} – встановлення причинно-наслідкових зв'язків між відібраними для контролю показниками та їх формалізація у термінах концепції збалансованої системи показників; t_6 – інституціональне регламентування діяльності ПУТР, підпорядковане настановам включення кластера до глобального туристичного середовища; t_7 – формування інформаційно-аналітичної під-

тримки контролю використання власних ресурсів ПУТР і залучених для створення туристичного продукту ТРР.

Блок 5. Передбачено організаційно-інституціональне регламентування діяльності туристично-рекреаційного кластера через виділення таких елементів: p_{12} – визначення організаційної форми взаємодії ПУТР у рамках ланцюгів створення вартості туристичного продукту (формування цінності для споживача ТРР); p_{13} – формування маркетингових комунікацій і кадрового забезпечення в рамках регламентування діяльності ПУТР; t_8 – формування багаторівневого представлення вертикальних і горизонтальних інтеграційно-коопераційних зв'язків ПУТР у рамках сформованої матриці базових і компліментарних інститутів; t_9 – обґрунтування мотиваційного забезпечення функціонування МУРТРК через визначення нормативних і планових значень підконтрольних показників в розрізі орієнтирів розвитку окремих ПУТР.

Блок 6 розкриває систему зворотних зв'язків і параметрів контролю за діяльністю ПУТР щодо реалізації інституціональних настанов ТРК. Тут передбачається виділення таких подій: p_{14} – інституціональні регламенти щодо кількісного обмеження присутності ПУТР у межах туристично-рекреаційного кластера; p_{15} – показники оцінки ефективності діяльності ПУТР та якості наданих ними послуг; p_{16} – система показників оцінки потенціалу території в розрізі розкриття ефективності використання наявних туристично-рекреаційних ресурсів; p_{17} – індикатор якості життєдіяльності ТРК, ефективності функціонування ПУТР, оптимальності складу учасників ТРК і необхідності проведення трансформаційних змін у процесі розвитку; p_{18} – індикатор підтримки обраного напряму розвитку та підтримки обраної динаміки розвитку на детерміністському (еволюційному) етапі життєвого циклу кластера з відповідним переглядом системи й показників контролю за діяльністю ПУТР; p_{19} – формалізація змін у інституціональній підтримці діяльності кластера з оглядом на нові вимоги до наданої цінності для користувача туристичних послуг; p_{20} – перехід на новий етап життєвого циклу взаємодії

ПУТР у рамках туристично-рекреаційного кластера.

Для досягнення означених подій пропонується ввести наступну систему переходів, спрацювання яких розкриватиме логіку чергування еволюційних і біфуркаційних етапів на шляху розвитку ТРК: t_{10} – обґрунтування параметрів рейтингового оцінювання залучених до кластера ПУТР; t_{11} – оцінка ефективності оцінка взаємодії ПУТР через проєкції їх діяльності на рівень якості туристичних послуг та оцінювання туристичної привабливості території з оглядом на найвагоміші з погляду споживача параметри туристичного продукту; t_{12} – спрацювання переходу відображає доречність обраних настанов життєдіяльності кластера ситуації у глобалізованому середовищі господарювання; t_{13} – спрацювання індикатора свідчить про необхідність здійснення трансформаційних процесів; t_{14} – перегляд інституціональної та структурної компліментарності різних рівнів об'єднань ПУТР через зміну глобальних норм і обмежень або через трансформацію складу ПУТР.

У контексті практичної реалізації поданої схеми зазначимо, що з погляду формування єдиного інституціонально-інформаційного простору регламентування взаємодії учасників ТРК вельми цінною є законодавчо задекларована вимога формування «регіональної ідентичності, компліментарної та інтегрованої у єдиний гуманітарний простір країни» [16, с. 22]. В контексті ж оголошеного у [10] розгляду чорноморського регіону як єдиного туристичного простору та поданого у [8] обґрунтування необхідності кластеризації країн чорноморсько-азовського басейну доречним стає представлення механізму управління кластером як тривірневої ієрархії з самоорганізаційним складом учасників (самоорганізація в рамках інституціональних норм і організаційних рутин).

Таким чином, у статті запропоновано динамічний підхід до розкриття за допомогою мереж Петрі концепції організації управління розвитком ТРК. Головною ідеєю тут є досягнення інституціональної та структурної компліментарності різноманітних інтегрованих об'єднань професійних учасників туристич-

ного ринку. Разом з тим необхідно проводити і в подальшому дослідження з метою обґрунтування підходу до формування ієрархічної системи базових і компліментарних інститутів, що регулюватимуть взаємодію учасників кластера, пов'язаного з конкретизацією джерел інформаційної підтримки механізму контролю додержання норм.

ЛІТЕРАТУРА

1. Анискин Ю. П. Корпоративное управление инновационным развитием / Ю. П. Анискин. – М. : Омега-Л, 2007. – 411 с.
2. Бодянский Е. В. Нейро-фаззи сети Петри в задачах моделирования сложных систем : монография (науч. изд.) / Бодянский Е. В., Кучеренко Е. И., Михалев А. И. – Д. : Системні технології, 2005. – 311 с.
3. Броншпак Г. К. Программы развития кластерно-сетевых механизмов применительно к сыродельной отрасли Украины / Броншпак Г. К. // Бизнес-Информ. – 2006. – № 4. – С. 37–57.
4. Валитова Л. А. Организационная экология: взгляд экономиста / Л. А. Валитова, В. Л. Тамбовцев // Российский журнал менеджмента. – 2005. – № 2. – Т. 3. – С. 109–118.
5. Волкова Н. Н. Промышленные кластеры / Волкова Н. Н., Сахно Т. В. – П. : Асми, 2005. – 272 с.
6. Войнаренко М. Кластеризация в структуре предпринимательства, экономического сотрудничества и привлечения инвестиций / М. Войнаренко [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.unecse.org/ie/wp8/documents/voynarenko.pdf>. – Название с экрана.
7. Грушевский Д. В. Кластерные технологии в парадигме устойчивого развития [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.clusters-net.ru/d/16031/d/file9789.doc>. – Название с экрана.
8. Кластеризация стран Черноморско-Азовского бассейна [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://ucluster.org/universitet/klastery-ukraina/2010-study/klasterizaciya-stran-chernomorsko-azovskogo-bassejina>. – Название с экрана.
9. Коленська Н. В. Конкурентоспособность и отраслевые кластеры: новая повестка дня для

- російського бізнесу і влади [Електронний ресурс] / Н. В. Коленська. – Режим доступу : http://www.csr-nw.ru/content/data/article/file/st45_579.pdf. – Назва з екрана.
10. На економічному форумі продовжили обговорення проблем Причорномор'я [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://unn.com.ua/ua/news/08-10-2011/491522>. – Назва з екрана.
 11. Пилипенко А. А. Конкурентоспособность интегрированных структур бизнеса в контексте теории организационной экологии / А. А. Пилипенко // Бизнес-информ. – 2007. – № 9 (1). – С. 24–27.
 12. Питерсон Дж. Теория систем Петри и моделирование систем : [пер. с англ.] / Питерсон Дж. – М. : Мир, 1984. – 264 с.
 13. Портер М. Конкурентная стратегия: Методика анализа отраслей и конкурентов / М. Портер. – М. : Альпина Бизнес Букс, 2005. – 454 с.
 14. Посібник з кластерного розвитку. – К. : Консорціум GFA, 2006. – 38 с.
 15. Програма економічних реформ на 2010–2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.liga.com>. – Назва з екрана.
 16. Стратегія економічного та соціального розвитку Автономної республіки Крим на 2011–2020 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minek-crimea.gov.ua/content.php?cid=Strategy>. – Назва з екрана.
 17. Третьяк В. П. Кластеры предприятий / В. П. Третьяк. – Иркутск : Изд-во Байкальского гос. ун-та экономики и права, 2006. – 219 с.
 18. Цихан Т. В. Кластерная теория экономического развития / Т. В. Цихан // Теория и практика управления. – 2003. – № 5. – С. 26–31.
 19. Шерешева М. Ю. Межорганизационные сети в системе форм функционирования современных отраслевых рынков : автореф. дис. на соискание ученой степени д-ра экон. наук : спец. 08.00.01 «Экономическая теория» / М. Ю. Шерешева. – М., 2006. – 49 с.

УДК 378:334.735:001.9

КОНЦЕПЦІЯ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ЗНАННЯМИ СПОЖИВЧОЇ КООПЕРАЦІЇ

М. О. Дячкова

Обсяги, швидкість і якість створення, накопичення, розповсюдження, обміну та передачі знань з покоління в покоління в усі часи були визначальними для розвитку та добробуту людської цивілізації. Останнім часом знання відіграють все більшу роль в економічному та соціальному розвитку суспільства. «Знання, інтелектуальний капітал, нематеріальні активи, інтелектуальна власність розглядаються як нове джерело багатства, як важливий фактор отримання конкурентних переваг» [1].

Дослідженню концептуальних основ управління знаннями присвячені праці багатьох учених, наприклад, К. Вііга, Л. Прусакка та Т. Давенпорта, І. Нонаки та Х. Такеучі, Ч. Дисперса та Д. Чавела, У. Буковича та Р. Уи-

льямса, Т. Стюарта та інших. Але, оскільки ґрунтовним науковим дослідженням з управління знаннями близько десяти років, складові концепції управління знаннями не досліджені й не описані в достатній мірі. Тому виникає необхідність розробки концепції формування системи управління знаннями, що буде оптимальною для застосування у споживчій кооперації.

Метою даного дослідження є узагальнення теоретичного та практичного досвіду з управління знаннями, розробка концепції формування системи управління знаннями споживчій кооперації України, обґрунтування доцільності застосування холістичного підходу до формування системи управління знаннями